

I Ty zostaniesz genealogiem!

Porady praktyczne dla osób planujących poszukiwania genealogiczne w Archiwum Głównym Akt Dawnych (i nie tylko)

Opracowała Małgorzata Kośka
AGAD, Warszawa 2016

Spis treści:

Przygotowanie do kwerendy w archiwum

Wiadomości ogólne

Jak ustalić nazwę parafii lub gminy

Księgi metrykalne i akta parafialne/gminne różnych wyznań przechowywane w AGAD

Udostępnianie ksiąg metrykalnych w Pracowni Naukowej AGAD

Jeśli ksiąg nie ma w AGAD to gdzie ich szukać

Krótką charakterystyką ksiąg różnych wyznań

Jak prowadzić poszukiwania i na co zwrócić uwagę

Gdzie poszukiwać ksiąg z terenu obecnej Litwy i Białorusi

Przygotowanie do kwerendy w archiwum

Przygotowanie do poszukiwań, czy to w archiwum państwowym, czy kościelnym, należy rozpocząć od zgromadzenia wszelkich dostępnych informacji i dokumentów.

Ważne są wszystkie posiadane odpisy, wypisy, fotokopie – nawet uszkodzone, mało czytelne lub wręcz niezrozumiałe dla genealoga amatora. Przy pomocy doświadczonej osoby można podjąć próbę ich odczytania i uzyskania z nich informacji, które pomogą rozpocząć poszukiwania.

Poszukiwania w księgach metrykalnych i aktach parafialnych są jedną z dróg pozyskania informacji o przodkach. Warto jednak zacząć właśnie od nich.

Wiadomości ogólne

Przed rozpoczęciem poszukiwań w Archiwum Głównym Akt Dawnych przede wszystkim trzeba ustalić, czy znajdują się w nim interesujące nas materiały genealogiczne.

W AGAD są przechowywane księgi metrykalne i akta parafii/gmin z terenów przedwojennych województw: lwowskiego, tarnopolskiego, stanisławowskiego i wołyńskiego.

Szczegółowa informacja o zasobach metrykalnych znajduje się w komputerowej bazie danych PRADZIAD, rejestrującej księgi metrykalne i akta stanu cywilnego przechowywane we wszystkich archiwach państwowych, Sekcji Ksiąg Zabużańskich Urzędu Stanu Cywilnego w Warszawie, archiwach archidiecezjalnych (w Łodzi, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu), archiwach diecezjalnych (w Drohiczyńce /tylko księgi dawnej diecezji pińskiej/, w Płocku, we Włocławku i w Warszawsko-Praskim) oraz Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. Aktualizowana wersja bazy jest dostępna na stronie <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/pradziad.php> (dostęp 31.12.2016).

Jak ustalić nazwę parafii lub gminy

Przystępując do poszukiwań, zakładamy, że wiemy, jakiego wyznania była interesująca nas osoba czy rodzina. Jeśli nie jesteśmy tego pewni, musimy liczyć się z koniecznością

przeszukania ksiąg różnych wyznań/obrzędów dla danej miejscowości. Podstawową informacją, bez której nie rozpoczniemy poszukiwań, jest znajomość nazwy miejscowości, w której rodzina zamieszkiwała i w której sporządzane były dokumenty z zakresu stanu cywilnego (akt urodzenia, akt ślubu, akt zgonu).

W pierwszej kolejności należy ustalić, czy miejscowość ta była siedzibą parafii lub gminy (w zależności od wyznania) czy też podlegała parafii/gminie w innej miejscowości.

Służą do tego celu:

– „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” wydawany w latach 1880–1902.

Słownik jest dostępny w wersji elektronicznej na stronach kilku bibliotek cyfrowych.

W Słowniku znajdują się opisy miejscowości leżących w Rzeczypospolitej w jej granicach przedrozbiorowych, na Śląsku i częściowo Pomorzu Zachodnim.

W poszczególnych hasłach można znaleźć informacje o historii wsi czy miasta, strukturze wyznaniowej, przynależności administracyjnej, a w przypadku miejscowości prywatnych o aktualnych i wcześniejszych właścicielach.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego znajduje się w księgozbiorze podręcznym Pracowni Naukowej AGAD.

– „Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej” pod red. T. Bystrzyckiego wydany w latach 1933–1934.

Skorowidz również jest dostępny w wersji elektronicznej na stronach kilku bibliotek cyfrowych.

W Skorowidzu prócz informacji o przynależności administracyjnej (gmina, powiat, województwo) znajdują się wiadomości o siedzibie sądu czy odległości do najbliższej stacji kolejowej.

Skorowidz podaje przynależność miejscowości do parafii rzymskokatolickiej, greckokatolickiej, prawosławnej i ewangelickiej.

Nie ma w nim informacji na temat przynależności do gminy wyznania mojżeszowego.

Skorowidz znajduje się w księgozbiorze podręcznym Pracowni Naukowej AGAD.

Przynależność do gmin wyznania mojżeszowego można ustalić na podstawie publikacji Jerzego Michalewicza „Żydowskie okręgi metrykalne”, Kraków 1995.

W opracowaniu autor przyjął układ alfabetyczny według nazw powiatów, a w ramach powiatu według gmin. Podane są również, tam gdzie było to możliwe do ustalenia, zmiany przynależności danej miejscowości do gminy wyznaniowej.

Wyszukiwarka internetowa obejmująca wszystkie miejscowości ujęte w opracowaniu J. Michalewicza jest dostępna na stronie AGAD w Dziale „Genealogia”.

Dla ustalenia podziałów administracyjnych w Kościele Rzymskokatolickim i Greckokatolickim użyteczne są Schematyzmy.

Schematyzmy to informatory wydawane, zwykle co roku, przez władze kościelne poszczególnych diecezji. Zawierają dane dotyczące kleru świeckiego i zakonnego diecezji oraz omówienie jej sieci parafialnej w układzie dekanalnym. W opisie każdej parafii można znaleźć informacje: od kiedy istnieje, o kościele parafialnym (kiedy został zbudowany, kto go fundował, pod jakim jest wezwaniem, kto jest aktualnym patronem/opiekunem kościoła), o miejscowościach filialnych parafii, aktualnym proboszczu oraz liczbie wiernych.

Schematyzmy są szczególnie pomocne w ustalaniu przynależności parafialnej miejscowości, które zmieniły swój status (z filii stały się samodzielną parafią lub odwrotnie). Przykładowo, ze schematyzmu rzymskokatolickiej archidiecezji lwowskiej można się dowiedzieć, że Maksymówka (w 1908 r.), Sieniawa (w 1909 r.), Stryjówka (w 1903 r.), Zarudeczko (w 1914 r.) stały się samodzielnymi parafiami, a wcześniej należały do parafii Zbaraż. Tak więc poszukiwania genealogiczne obejmujące wcześniejsze lata trzeba prowadzić dla tych miejscowości w księgach parafii Zbaraż. Schematyzmy z różnych lat są dostępne w bibliotece AGAD.

Księgi metrykalne i akta parafialne/gminne różnych wyznań przechowywane w AGAD

A. Księgi metrykalne

W Archiwum Głównym Akt Dawnych są przechowywane księgi metrykalne różnych wyznań i obrządków, w tym:

1. Zespół nr 298 – Księgi metrykalne parafii obrządku greckokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej; 418 j.a.
2. Zespół nr 299 – Księgi metrykalne gmin ewangelickiego augsburskiego i helweckiego wyznania; 278 j.a.
3. Zespół nr 300 – Księgi metrykalne gmin wyznania mojżeszowego z terenów tzw. zabużańskich; 3209 j.a.
4. Zespół nr 301 – Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej; 1953 j.a.
5. Zespół nr 302 – Księgi metrykalne i akta parafii wyznania prawosławnego z Wołynia i Polesia; 23 j.a.
6. Zespół nr 437 – Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji przemyskiej; 437 j.a.
7. Zespół nr 436 – Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji łuckiej i wileńskiej; 1063 j.a.
8. Zespół nr 439 – Księgi metrykalne gmin wyznania ewangelicko-augsburskiego z zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego / wschodnich województw II Rzeczypospolitej; 272 j.a.
9. Zespół nr 456 – Księgi metrykalne parafii i akta gmin różnych wyznań i obrządków (Ormianie, Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna, Baptyści, Mennonici, Ewangeliczni Chryścijanie) z terenów tzw. zabużańskich; 15 j.a.

Znaczna część ksiąg metrykalnych różnych wyznań jest udostępniona w Internecie, na stronie AGAD w bazie „Księgi metrykalne z zasobu AGAD on-line: *Redite ad Fontes* – źródła wspólnej pamięci”.

www.agad.gov.pl/inwentarze/testy.html (dostęp 31.12.2016).

Są tam opublikowane inwentarze ksiąg metrykalnych (prócz ksiąg obrządku greckokatolickiego), a do opisu każdej księgi (jednostki archiwalnej) dodana jest galeria skanów.

Aktualnie (koniec 2016 r.) znajdują się tam skany:

- 279 ksiąg Kościoła Ewangelickiego Augsburgskiego i Helweckiego Wyznania
- 3219 ksiąg wyznania mojżeszowego
- 1956 ksiąg rzymskokatolickiej archidiecezji lwowskiej
- 23 księgi wyznania prawosławnego
- 1065 ksiąg rzymskokatolickiej diecezji łuckiej
- 70 ksiąg rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej

– 268 ksiąg Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego

– 15 ksiąg różnych wyznań i obrządków.

Inwentarze ksiąg metrykalnych w wersji elektronicznej, wraz z dołączonymi skanami, dostępne są również na stronie AGAD w dziale Zasób Archiwalny przy Spisie Zespołów http://agad.gov.pl/?page_id.1599 (dostęp 31.12.2016).

W przypadku ksiąg wyznania mojżeszowego, są tam dołączone skany ksiąg do numeru 3006. Księgi metrykalne wyznania mojżeszowego przechowywane w AGAD i innych archiwach oraz Urzędach Stanu Cywilnego zostały objęte akcją indeksowania w programie „Jewish Records Indexing – Poland”. Przed przystąpieniem do poszukiwań w księgach pomocne jest sprawdzenie, czy metryki danej gminy nie zostały zindeksowane, co znacznie ułatwi pracę. Informacje na temat projektu Jewish Records Indexing i zindeksowanych już ksiąg można znaleźć w Internecie na stronie www.jri-poland.org (dostęp 31.12.2016).

Indeksy uwzględniają wszystkie wpisy metrykalne w danej księdze.

UWAGA: W AGAD nie ma ksiąg metrykalnych wyznania mojżeszowego z Wołynia.

Na stronie Polskiego Towarzystwa Genealogicznego www.genealodzy.pl w dziale Geneteka zostały zamieszczone indeksy do ksiąg metrykalnych parafii z terenu obecnej Ukrainy (407 tysięcy wpisów z blisko 150 parafii – stan na grudzień 2016).

B. Akta parafialne/gminne

Drugą grupą materiałów przydatnych do prowadzenia poszukiwań genealogicznych są akta parafialne/gminne różnych wyznań.

W AGAD wprowadzony został podział na odrębne zespoły ksiąg metrykalnych i pozostałych dokumentów wytworzonych przez kancelarie parafialne czy gminne (wyjątkiem są zespoły nr 302 i 456 z łączną ewidencją wszystkich dokumentów).

W zespołach akt znajdują się księgi rodzin zamieszkujących w parafii czy gminie, protokoły przedślubne, księgi zapowiedzi, wypisy z ksiąg metrykalnych, spisy komunikujących i inne dokumenty, w których mogą pojawiać się interesujące nas osoby czy rodziny.

Niestety, głównie z uwagi na zły stan zachowania tych akt, a niekiedy ograniczenia wynikające z ochrony danych osobowych, do czasu digitalizacji w większości akt możliwe jest prowadzenie poszukiwań jedynie przez archiwistę.

W AGAD znajdują się zespoły akt:

1. Zespół nr 461 – Akta parafii obrządku greckokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej; 42 j.a.
2. Zespół nr 427 – Akta gmin ewangelickiego augsburskiego i helweckiego wyznania; 109 j.a.
3. Zespół nr 424 – Akta gmin wyznania mojżeszowego z Małopolski Wschodniej; 191 j.a.
4. Zespół nr 303 – Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej; 284 j.a.
5. Zespół nr 433 – Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji łuckiej; 66 j.a.
6. Zespół nr 434 – Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji przemyskiej; 15 j.a.
7. Zespół nr 435 – Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji/archidiecezji wileńskiej/diecezji pińskiej; 4 j.a.
8. Zespół nr 438 – Akta gmin wyznania ewangelicko-augsburskiego z zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego/wschodnich województw II Rzeczypospolitej; 44 j.a.

Inwentarze akt parafialnych/gminnych w wersji elektronicznej (bez skanów akt) dostępne są na internetowej stronie AGAD przy Spisie Zespołów http://agad.gov.pl/?page_id=1599 (dostęp 31.12.2016).

Udostępnianie ksiąg metrykalnych w Pracowni Naukowej AGAD

Księgi metrykalne przyjęte do AGAD z Sekcji Ksiąg Zabuzzańskich USC już po umieszczeniu głównych zbiorów w Internecie, są udostępniane w Pracowni Naukowej poprzez wewnętrzną sieć Intranet lub w oryginale (jeśli księga nie jest jeszcze skopiowana, a pozwala na to stan jej zachowania).

Księgi metrykalne i akta parafialne/gminne (zawierające dane osobowe podlegające ochronie) od których wytworzenia nie minęły jeszcze ustawowe terminy, nie są udostępniane w Pracowni Naukowej AGAD.

Przypominamy, że zgodnie z Prawem o aktach stanu cywilnego jeśli w jednym oprawnym tomie znajdują się księgi z kilku lub kilkunastu roczników, to do archiwum zostaną one przekazane po upływie ostatniego roku zarejestrowanego w tomie.

Jeśli ksiąg nie ma w AGAD to gdzie ich szukać

Jeśli okaże się, że nasze archiwum nie posiada w swoich zbiorach poszukiwanych dokumentów, należy sprawdzić, czy nie ma ich w innych archiwach gromadzących dokumenty z obszaru przedwojennej południowo-wschodniej Polski.

I. Archiwa w Polsce

1. Archiwa państwowe

Księgi metrykalne różnych wyznań z terenów tzw. zabuzzańskich są przechowywane w III Wydziale Rejestracji Stanu Cywilnego i Ksiąg Zabuzzańskich USC:

ul. Ks. I. Kłopotowskiego 1/3, 03-718 Warszawa, tel. 22 443 12 81, 443 12 80

e-mail: uscskz@um.warszawa.pl .

Archiwum to, obecnie pod nazwą Sekcja Ksiąg Zabuzzańskich USC, dawniej pod nazwą Archiwum Zabuzzańskie, mieściło się do kwietnia 2009 r. przy ul. Smyczkowej 14 (a wcześniej przy ul. Jezuickiej 1/3). Zgodnie z uprawnieniami nadanymi w ustawie o aktach stanu cywilnego z 1986 r., powtórzonymi w „Prawie o aktach stanu cywilnego” z 28 XI 2014 r., archiwum to przechowuje księgi metrykalne z obszaru, który na mocy umowy z 1945 r. o polsko-radzieckiej granicy państwowej pozostał w granicach ZSRR, a od których zamknięcia nie minęło 100 lat (księgi urodzeń) i 80 lat (księgi ślubów i zgonów).

Księgi starsze, zgodnie z rozporządzeniem MSWiA z 1998 r., obecnie powtórzonym co do istoty w zarządzeniu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 26 III 2015 r., są sukcesywnie przekazywane przez Sekcję Ksiąg Zabuzzańskich do AGAD.

W praktyce precyzyjny podział zwykle nie jest możliwy do przeprowadzenia (jedna księga może mieć przykładowo wpisy z lat 1891–1921), dlatego niekiedy w AGAD znajdują się księgi młodsze, a w USC księgi starsze niż przewiduje ustawa.

UWAGA: W archiwum USC nie ma ksiąg obrządku greckokatolickiego – na początku lat 80. XX w. wszystkie zostały przekazane do AGAD.

Ogólna informacja o zasobie Sekcji Ksiąg Zabuzzańskich USC (tylko nazwy parafii/gmin, w podziale na wyznania i przedwojenne województwa) znajduje się na stronie www.usc.um.warszawa.pl/sites/usc.um.warszawa.pl/files/zbior_ksiegi_zabuzanskie.pdf (dostęp 31.12.2016).

Dokładniejszą informację na temat zbioru USC można uzyskać w Oddziale II AGAD lub u autorki tego opracowania.

Pewna ilość ksiąg metrykalnych obrządków rzymskokatolickiego i greckokatolickiego oraz Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania z terenów, które po wojnie znalazły się poza granicami Polski jest przechowywana w Archiwum Państwowym

w Przemyślu:

ul. J. Lelewela 4, 37-700 Przemyśl, tel. 16 670 35 38 i 16 670 76 34 wew. 145 (informacja)
www.przemysl.ap.gov.pl ; e-mail: archiwum@przemysl.ap.gov.pl .

Wprawdzie tamtejsze archiwum w latach 90. XX w. przekazało wiele tzw. ksiąg zabużańskich do AGAD, ale część z nich pozostała w Przemyślu. Szczegółowe informacje na temat zbioru akt metrykalnych tamtejszego archiwum zawiera publikacja Anny Krochmal i Michała Proksy „Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu”, Przemyśl 1998 (informacja w publikacji jest poszerzona, w stosunku do zawartości bazy PRADZIAD, o nazwy filii, nazwy zespołów i sygnatury).

Publikacja jest dostępna na miejscu w AGAD.

Nieliczne księgi metrykalne Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania są przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie:

ul. Sienna 16, 30-960 Kraków, tel. 12 421 37 33 (informacja)
www.ank.gov.pl ; e-mail: informacja@ank.gov.pl .

2. Archiwa kościelne

O księgi metrykalne z terenu dawnej rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej można pytać w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu:

pl. Katedralny 4 A, 37-700 Przemyśl, tel. 16 678 66 94 wew. 38
e-mail: archiwum@przemyska.pl .

Niestety, znaczna część ksiąg metrykalnych przedwojennego archiwum diecezji przemyskiej przepadła podczas wojny i dotychczas nie ma informacji na temat ich losu.

W przypadku ksiąg metrykalnych wyznania rzymskokatolickiego z dawnych województw lwowskiego i tarnopolskiego można zwrócić się z zapytaniem do Archiwum im. Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie:

ul. M. Bobrzyńskiego 10, 30-348 Kraków
tel. 12 252 35 60 (poniedziałek – środa 9.00 – 14.00)
e-mail: archiwum.baziaka@upjp2.edu.pl (dostęp 23.02.2016).

Jest to archiwum dawnej archidiecezji lwowskiej, po wojnie przechowywane w częściach w Krakowie, Kalwarii Zebrzydowskiej i Tarnowie, scalone w 1956 r. w Lublinie, a od 1978 r. umieszczone w kurii biskupiej w Lubaczowie. Od 1995 r. siedzibą archiwum jest Kraków. Do 2012 r. mieściło się przy ul. Kanoniczej 13, obecnie znajduje się, jako depozyt, w strukturze Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

W zbiorach archiwum znajdują się fragmenty archiwów parafialnych przeszło 270 parafii, w tym księgi metrykalne od XVI do XX w.

Informacja na temat zbiorów metrykalnych Archiwum im. Abpa Baziaka znajduje się u autorki tego opracowania.

W przypadku ksiąg metrykalnych dawnej rzymskokatolickiej diecezji łuckiej można skierować zapytanie do Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego:

ul. Chopina 29 /7, 20-023 Lublin, tel. 81 445 30 85
e-mail: redabmk@kul.lublin.pl .

W Lublinie są obecnie przechowywane materiały genealogiczne – księgi metrykalne i różnego rodzaju wypisy i indeksy sporządzone na podstawie oryginalnych ksiąg metrykalnych. Jest to fragment archiwum diecezji łuckiej, przewiezionego po wojnie do

Polski i przechowywanego w Zamku Bierzgłowskim k. Torunia.

Znaczna część tego zbioru została wykorzystana w opublikowanych przez ks. Waldemara W. Żurka ośmiu tomach pod wspólnym tytułem „Wykaz osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku” (Lublin 2004–2012).

Znajdują się w nich wypisy z metryk i dokumentów parafialnych przeszło sześćdziesięciu parafii diecezji łuckiej.

Wykazy, w zależności od parafii, zawierają od kilku do kilku tysięcy wpisów.

Publikacja znajduje się w księgozbiornie podręcznym Pracowni Naukowej AGAD.

II. Archiwa na Ukrainie

Księgi metrykalne różnych wyznań przechowywane są w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie:

pl. Soborny 3 a, 79000 Lwów, UKRAINA

www.tsdial.archives.gov.ua (na stronie brak informacji przydatnych dla genealogów; archiwum lwowskie nie wydało jeszcze informatora o swoim zasobie metrykalnym)

e-mail: tsdial@arch.gov.ua

(dostęp 23.02.2016).

Według stanu na 2015 r. w zespole (fondzie) nr 618 było 3113 ksiąg z parafii rzymskokatolickiej archidiecezji lwowskiej z lat 1600–1944 (dominują księgi z lat 1816–1865). Informacje na temat parafii i lat, z których pochodzą księgi przechowywane we Lwowie można uzyskać w AGAD.

W Internecie na stronie www.kami.net.pl (dostęp 31.12.2016) w dziale „Miejscowości kresowe” można wyszukać interesującą nas miejscowość i sprawdzić, czy archiwum lwowskie ma z niej księgi (opisane są tam księgi do nr 2657, to stan na 1998 r.). Dodatkowo, prócz sygnatury archiwalnej w bazie, podane są numery mikrofilmów wykonanych przez Mormonów, które można zamówić w Polsce do czytelników znajdujących się w Warszawie i Wrocławiu (szczegółowe informacje znajdują się na stronie www.familysearch.org).

Inwentarz ksiąg z archiwum lwowskiego (według stanu na 1998 r.) został też opublikowany przez ks. Józefa Wołczańskiego, w zbiorze pod tytułem: „Dokumenty kościoła rzymskokatolickiego Archidiecezji Lwowskiej w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie: inwentarze”, Kraków 2007.

Nieznana ilość ksiąg metrykalnych (zapewne głównie z XX w.) znajduje się w archiwum stanu cywilnego ZAGS we Lwowie:

Archiw ZAGS, wul. Getmana Doroszenko 23, 79001 Lwów, UKRAINA.

Z archiwum tym należy kontaktować się za pośrednictwem polskiego konsulatu we Lwowie.

Nieporównywalnie większy od zbiorów znajdujących się w Polsce jest zespół ksiąg obrządku greckokatolickiego przechowywanych we Lwowie. Według stanu z 2014 r. w zespole (fondzie) nr 201 było 8257 ksiąg metrykalnych z lat 1606–1945 (dominują księgi z XIX w.). Podobnie jak w przypadku ksiąg rzymskokatolickich, roczniki z XX w. mogą znajdować się w archiwum ZAGS.

Informacje na temat parafii i lat, z jakich pochodzą księgi, można uzyskać w AGAD.

Archiwum lwowskie posiada również stosunkowo niewielki zbiór ksiąg metrykalnych gmin wyznania mojżeszowego. Według stanu na 2015 r. w zespole (fondzie) nr 701 znajdowało się 418 ksiąg z 57 gmin żydowskich. Księgi pochodzą z okresu od końca XVIII w. do lat 40. XX w. (przeważają księgi z II połowy XIX w.).

Informacje na temat gmin i lat, z których pochodzą księgi, można uzyskać w AGAD.

Zaledwie kilkanaście ksiąg z 5 gmin liczy zbiór metryk Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania przechowywanych w zespole (fondzie) nr 427 (nie są opisane w osobnej części inwentarza).

Od 2009 roku, z inicjatywy Państwowej Służby Archiwalnej Ukrainy, jest publikowany w Kijowie wielotomowy zbiorczy katalog ksiąg metrykalnych znajdujących się w zespołach i zbiorach (kolekcjach) państwowych archiwów obwodowych Ukrainy. Publikacja ukazuje się w wersji papierowej, na płytach CD i jest dostępna w Internecie na stronie www.archives.gov.ua (niestety tylko w języku ukraińskim) (dostęp 31.12.2016).

Tom 1 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodu wołyńskiego (oddzielnie opublikowano też w Łucku katalog ksiąg metrykalnych z lat 1600–1938), dnipropropietrowskiego i zakarpackiego:

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv1.pdf>

Tom 2 obejmuje wykaz ksiąg z archiwów obwodów: kijowskiego, mikołajewskiego, rówieńskiego (oddzielnie opublikowano w Równem, w formie maszynopisu powielonego, katalog tamtejszych ksiąg metrykalnych) i sumskiego:

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_2.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv2.pdf>

Tom 3 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach miejskich Kijowa i Sewastopola oraz obwodów: tarnopolskiego, czerkaskiego i czerniowieckiego:

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_3.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv3.pdf>

Tom 4 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodów: donieckiego, iwanofrankowskiego, ługańskiego, odeskiego (oddzielnie opublikowano w Odessie katalog ksiąg metrykalnych) i połtawskiego:

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_4.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv4.pdf>

Tom 5 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w Archiwum Państwowym Obwodu Charkowskiego:

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv5-b1.pdf>

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv5-b2.pdf>

Tom 6 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodów: chersońskiego i zaporoskiego i Archiwum Autonomicznej Republiki Krym.:

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_6.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv6.pdf>

Tom 7 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodów: winnickiego i kirowogradzkiego:

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv7.pdf>

Tom 8 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwum obwodu chmielnickiego:

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv8-b1.pdf>

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv8-b2.pdf> .

Opis zbiorów każdego archiwum otwierają jego dane adresowe, krótka informacja o tym, skąd i kiedy zespoły/kolekcje w których są księgi metrykalne trafiły do archiwum oraz bliższe dane na ich temat – numer zespołu/kolekcji, pełna nazwa, daty skrajne oraz ilość ksiąg

metrykalnych (w archiwach ukraińskich prawie nie spotyka się zespołów/kolekcji złożonych tylko z ksiąg metrykalnych).

Na stronie Ukraińskiej Akademii Nauk są umieszczone linki do wszystkich wydanych dotąd tomów informatora metrykalnego:

www.archeos.org.ua/?p=4520.

Ponadto w Archiwum Państwowym Obwodu Żytomierskiego są przechowywane księgi około 90 parafii rzymskokatolickiej diecezji łuckiej, głównie z końca XVIII i I poł. XIX w.

Krótką charakterystyka ksiąg różnych wyznań

Księgi wszystkich wyznań sporządzane były co najmniej w dwóch egzemplarzach. Jeden (oryginał) zostawał w parafii lub gminie, drugi (kopia) przekazywany był do archiwum kościelnego lub urzędu państwowego (księgi wyznania mojżeszowego).

W zbiorach AGAD znajdują się zarówno oryginały jak i kopie.

Jest to istotna informacja dla poszukujących, którzy dysponują wypisami z ksiąg sporządzonymi w okresie międzywojennym. Podane tam numery tomu i strony w księdze mogą dotyczyć innego egzemplarza i kierując się nimi w poszukiwaniach, można dokumentu nie odnaleźć.

Najwięcej informacji przydatnych genealogowi zawierają księgi metrykalne różnych wyznań z zaboru austriackiego (przeważające w zbiorach AGAD), nieco mniej danych jest w księgach z zaboru rosyjskiego (w AGAD to księgi z Wołynia).

Warto podkreślić, że księgi metrykalne nie zawsze i nie wszędzie prowadzone były w sposób staranny. Nie chodzi tu tylko o pismo, co z naszego punktu widzenia też jest ważne, ale o zasady dokonywania wpisów. Często nie dokonywano wpisów bezpośrednio w księdze, ale na luźnych kartkach, na podstawie których co jakiś czas (lub dopiero pod koniec roku) uzupełniano księgę.

Kartki takie ginęły, o niektórych zapomniano, stąd w wielu księgach na końcu dopisywano osoby wcześniej pominięte (najczęściej spotyka się to w księgach ewangelickich i mojżeszowych).

W księgach ewangelickich często dane wpisywano bez zachowania porządku chronologicznego, przy czym sporządzano od razu indeks osobowy. Jeśli nie zachowały się te indeksy, wówczas poszukiwania, nawet przy znanej dacie wydarzenia, muszą objąć cały rocznik.

Może się też zdarzyć, że znając dokładną dzienną datę urodzenia czy zgonu, nie znajdziemy wpisu w księdze.

Spotykane są też inne pomyłki – np. w aktach urodzeń dzieci jednego małżeństwa zapisane są różne nazwiska panieńskie matki. Wówczas, jeśli to możliwe, najlepszą drogą do ustalenia właściwego jest odnalezienie aktu ślubu.

Liczne nieścisłości występują również w pisowni nazwisk. Jej zasady nie były ustalone i wiele zależało od prowadzącego księgę. Różnice powstawały często przy zapisywaniu nazwisk w różnych językach (np. księgi grekokatolickie – łacina, język ukraiński, język polski), a potem ich tłumaczeniu. Stąd występujące obok siebie wersje tego samego nazwiska – Nahorny, Nahirny i Nagórny.

Obecnie pomyłki i odmienności w zapisie powodują trudności prawne, wymagające niekiedy rozstrzygnięć sądowych.

Księgi metrykalne wyznania rzymskokatolickiego

Obowiązek prowadzenia ksiąg metrykalnych na ziemiach polskich został wprowadzony na początku XVII w. Władze kościelne nakazały spisywanie ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych i przyjmujących komunię na Wielkanoc. Nieco później nakazano rejestrowanie zmarłych. W XVIII w. zalecono prowadzenie oddzielnych ksiąg chrztów, ślubów i pogrzebów. Wpisy prowadzone były łącznie dla wszystkich miejscowości należących do parafii, w księgach bez podziału na rubryki.

W wyniku rozbiorów archidiecezja lwowska i diecezja przemyska znalazły się w Cesarstwie Austriackim, a diecezja łucka (łucko-żytomierska, obejmująca gubernię kijowską i wołyńską) w Cesarstwie Rosyjskim.

W Cesarstwie Austriackim księgi metrykalne zostały uznane za akta stanu cywilnego – uzyskały więc rangę oficjalnego dokumentu. Prowadzone były w języku łacińskim. W dużych parafiach dla każdej miejscowości prowadzono oddzielną księgę, w małych parafiach jedną, ale wpisy z poszczególnych miejscowości miały być wyraźnie oddzielone.

Księgi starsze prowadzone były w formie opisowej, bez rubryk (np. duchowny pisał: Dnia piątego maja tysiąc osiemset sześćdziesiątego roku zjawił się u mnie Jan Makowski i okazał dziecę płci męskiej...)

Później księgi były rubrykowane, z czasem pojawiły się drukowane formularze. Zmienił się też ich charakter. Dotychczasowe księgi chrztów i pogrzebów zastąpiły księgi urodzeń i zgonów. Daty tych wydarzeń podawano przed datami posług religijnych (chrztu i pogrzebu).

Od 1825 r. w księgach urodzeń należało podawać nazwisko akuszerki odbierającej poród, od 1858 r. w rubryce „rodzice” wpisywać obok matki i ojca również dane ich rodziców.

Od 1886 r. należało zapisywać w księgach także dzieci nieżywo urodzone.

W XIX i XX w. obok łaciny występuje w księgach język polski.

Księgi metrykalne sporządzane w języku polskim mają zazwyczaj również formularz po polsku, nie ma więc problemu ze zrozumieniem wpisów.

W przypadku ksiąg spisanych po łacinie trzeba poznać tytuły ksiąg i zawartych w nich rubryk.

***Liber natorum* – księga urodzonych**

W księdze takiej znajdują się następujące rubryki:

W lewym górnym rogu strony wpisany jest rok, z którego księga pochodzi.

Numerus – numer pozycji w księdze (nie zawsze wpisy były numerowane)

Mensis/Natus/Baptisatus – Miesiąc/urodzony/ochrzczony (w tej rubryce podane są daty urodzenia i chrztu)

Numerus domus – numer domu (w miastach podawano nazwę ulicy i nr domu)

Nomen – imię (jeśli są dwa imiona, to często z dopiskiem *binomini* /dwojga imion/)

Religio/Catholica/Aut Alia – religia/katolicka/albo inna (na ogół we właściwej rubryce stawiano ukośną kreseczkę)

Sexus/Puer/Puella – płeć/chłopiec/dziewczynka (we właściwej rubryce stawiano ukośną kreseczkę)

Thori/Legitimi/Illegitimi – pochodzenie/legalne/nielegalne (we właściwej rubryce stawiano kreseczkę lub określano słownie)

Parentes/Nomen/Conditio – rodzice/imię/położenie (imiona i nazwiska rodziców i ich zatrudnienie)

Patrini/Nomen/Conditio – rodzice chrzestni/imię/położenie (imiona i nazwiska chrzestnych i ich zatrudnienie)

Pod wpisem (bez oddzielnych rubryk)

Baptizavit – ochrzcił (imię i nazwisko księdza, jego urząd)
Obstetrix – akuszerka (imię i nazwisko kobiety przyjmującej poród).

Liber Copulatorum – księga zaślubionych

W księdze takiej znajdują się następujące rubryki:

W lewym górnym rogu strony wpisany jest rok, z którego księga pochodzi.

Numerus – numer pozycji w księdze (nie zawsze wpisy były numerowane)

Mensis – miesiąc (data zawarcia ślubu)

Sponsus – Narzeczonego

Numerus domus – numer domu (narzeczonego, niekiedy i narzeczonej)

Nomen – imię (imię i nazwisko narzeczonego, jego zatrudnienie, rodzice)

Religio/Catholica/Aut Alia – religia/katolicka/albo inna

Aetas – wiek (podawany w latach lub data urodzenia)

Caelebs – nieżonaty/kawaler/ (we właściwej rubryce stawiano kreseczkę)

Viduus – wdowiec (we właściwej rubryce stawiano kreseczkę)

Sponsa – Narzeczonej

Nomen – jw.

Religio/Catholica/Aut Alia – jw.

Aetas – jw.

Caelebs – niezamężna /panna/

Vidua – wdowa

Testes/Nomen/Conditio – świadkowie/imię/położenie (imiona i nazwiska świadków ślubu i ich zatrudnienie)

Pod aktem adnotacja kto udzielił ślubu

(zapisywano tam również terminy zapowiedzi, a w przypadku niepełnoletnich informacje o zgodzie rodziców na zawarcie związku małżeńskiego).

Liber Mortuorum – księga zgonów

Numerus – numer pozycji w księdze (nie zawsze wpisy były numerowane)

Dies Mortis/mensis – dzień śmierci/miesiąc (w tej rubryce data zgonu)

Numerus domus – jw.

Nomen Mortui – imię zmarłego (imię i nazwisko zmarłej osoby, jej zatrudnienie, stan cywilny)

Religio/Catholica/Aut Alia – jw.

Sexus/Masculus/Feminina – płeć/męska/żeńska

Dies Vitae – dni życia (wiek zmarłego)

Morbus et Qualitas Morbus – choroba (przyczyna zgonu)

Zazwyczaj pod aktem znajduje się informacja o dacie pogrzebu (*Sepulvit die 27 Juni...* – pochowany dnia 27 czerwca...) i nazwisku księdza który prowadził pogrzeb.

Przy tłumaczeniu zapisów na polski przydatny jest „Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków” autorstwa J. Sondla, Kraków 1997 (II wydanie 2006 r.).

Słownik znajduje się w księgozbiornym podręcznym w Pracowni Naukowej AGAD.

Warto wiedzieć i zapamiętać, że niektóre słowa w zapisach skracano.

Np. *Obst.* – to skrót od *obstetrix* – akuszerka.

Dotyczy to również łacińskich nazw miesięcy. Są to: *Januarius* (styczeń), *Februarius* (luty), *Martius* (marzec), *Aprilis* (kwiecień), *Maius* (maj), *Junius* (czerwiec), *Julius* (lipiec), *Augustus* (sierpień). Te nazwy skracano zwykle do 3–4 początkowych liter.

Począwszy od września, możemy spotkać takie zapisy:

7^{bris} September (wrzesień)

8^{bris} October (październik)

9^{bris} November (listopad)

10^{bris} December (grudzień).

Trzeba zwrócić na to uwagę, by nie zasugerować się, że numer oznacza miesiąc, np. że 7^{bris} to lipiec.

Najczęściej spotykane w księgach określenia to:

baptizatio – chrzest, *baptizatus* – ochrzczony, *conjugalis* – małżeński, *conjugatis* – żonaty/zamężna, *conjuges* – małżonkowie, *copulatio* – zaślubiny, *defunctus/denatus* – zmarły, *filius* – syn, *filia* – córka, *frater* – brat, *gemi* – bliźnięta, *illegitimus* – nieślubny, *infans* – dziecko, *juvenis* – kawaler, *liberi* – dzieci, *marita* – żona, *maritus* – mąż, *mater* – matka, *materna* – matka chrzestna, *matrimonialis* – małżeński, *matrimonium* – małżeństwo/ślub, *mortuus* – zmarły, *natus* – urodzony, *olim* – nieżyjący/niegdyś, *orphanus* – sierota bez ojca, *parentes* – rodzice, *pater* – ojciec, *patrini* – rodzice chrzestni, *pupillus* – sierota bez matki, *quondam* – zmarły/niegdyś, *relicta* – wdowa, *relictus* – wdowiec, *secundo voto* – powtórnie zamężna/żonaty, *sepultura* – pogrzeb, *sepultus* – pogrzebany/pochowany, *soror* – siostra, *sponsa* – narzeczona, *sponsus* – narzeczony, *sponsor fidei* – ojciec chrzestny, *uxor* – żona, *uxoratus* – żonaty, *vidua* – wdowa, *viduus* – wdowiec, *virgo* – dziewica/panna.

W diecezji łuckiej prowadzono księgi urodzeń/chrztów, ślubów, zgonów/pogrzebów dla całej parafii, oddzielne dla każdego roku. Najstarsze księgi są spisane po łacinie, od lat trzydziestych XIX w. w języku polskim, a po 1848 roku po rosyjsku.

W księgach od połowy XIX w., prowadzonych w języku rosyjskim, był obszerny drukowany formularz, ale księża nie zawsze ściśle go wypełniali. W pierwszej rubryce podawano nazwisko zapisane po rosyjsku, a niekiedy po polsku, co ułatwia nieco poszukiwania. Księgi te są jednak trudne do odczytania (nawet dla znającego język rosyjski) i prowadzenie w nich poszukiwań przez genealogów amatorów może nastęczać trudności.

W księdze urodzeń (mietriczeskaja kniga o rodiwszychsja) na pierwszym miejscu podawano nazwisko narodzonego (po rosyjsku lub po polsku); numer porządkowy; numer domu; płeć (w tej rubryce w niektórych parafiach wpisywano numer oznaczający, który to z kolei chłopiec lub dziewczynka urodzeni w danym roku – w ten sposób na koniec roku gotowa była statystyka); kto, kiedy i gdzie dziecko ochrzcił i jaki był rodzaj chrztu; kim byli rodzice, gdzie byli urodzeni i gdzie ochrzczeni; kto był obecny przy chrzcie (rodzice chrzestni); uwagi.

W księdze metrykalnej ślubów (mietriczeskaja kniga o brakosoczetawszychsja) stosowano również drukowane formularze. Na pierwszym miejscu umieszczano nazwisko mężczyzny, dalej numer domu; informacje, kiedy wyszły zapowiedzi; dane dotyczące obojga nowożeńców, dane dotyczące rodziców nowożeńców i świadków ślubu.

W księdze metrykalnej zgonów (mietriczeskaja kniga umierszych) podawano nazwisko zmarłego; numer domu; kiedy, gdzie i z jakiej przyczyny zmarł i czy przyjął sakrament; czym się trudnił, jak długo żył, czy pozostawił po sobie dzieci; gdzie i kiedy został pochowany, kto był tego świadkiem.

Księgi metrykalne obrządku greckokatolickiego

Księgi metrykalne greckokatolickie prowadzone były według zasad przyjętych dla kościoła rzymskokatolickiego. Miały być spisywane w języku łacińskim, przeciw czemu buntowało się duchowieństwo unickie, żądając wprowadzenia do ksiąg ukraińskiego. Język ten dominuje

w księgach z lat 20. XX w., obok niego pojawia się język polski.

Najstarsze księgi chrztów, ślubów i pogrzebów z XVIII w. zostały spisane po rusku.

Formularze, z których korzystano w kościele greckokatolickim, zazwyczaj były w dwóch językach – po łacinie i ukraińsku, dlatego wystarczy znać określenia łacińskie.

Układ rubryk był taki sam jak w księgach rzymskokatolickich.

W księgach spisanych po ukraińsku trzeba zwrócić uwagę na nazwę miesiąca, jeśli zapisana jest słownie. Niektóre z nich różnią się od polskich:

I – siczeń, II – luty, III – berezeń, IV – kwitień, V – trawień, VI – czerweń, VII – lipień, VIII – serpeń, IX – wereseń, X – żołeń, XI – lystopad, XII – hrudeń.

Księgi metrykalne Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania

Ten niewielki kościół – w okresie rozkwitu liczył 33 tysiące wiernych – tworzyli koloniści niemieccy napływający w II połowie XVIII w. do Austrii. Początkowo nie był uznawany przez państwo, z czasem tolerowany, a od 1861 r. zrównany w prawach z katolickim. Jego istotą było połączenie luteran i kalwinistów w jednej organizacji kościelnej.

Księgi metrykalne prowadzone były podobnie do katolickich. Dla mniejszych gmin spisywano urodzenia, śluby i zgony łącznie dla wszystkich miejscowości.

W większych gminach zakładane były oddzielne księgi dla filiałów, a z czasem pojawiły się księgi dla całej gminy, ale rejestrujące tylko urodzenia, śluby lub zgony.

W dużej części ksiąg występują indeksy osobowe sporządzane dla każdego roku oddzielnie, co ułatwia prowadzenie poszukiwań.

Dużą wagę przykładano do prowadzenia ksiąg confirmacji (uroczystego przyjęcia do gminy ewangelickiej, na ogół w wieku 13–14 lat). W księgach tych – prowadzonych oddzielnie lub umieszczanych między urodzeniami a ślubami – podawano bardzo dokładne dane dotyczące confirmowanej osoby.

W księgach przeważa język niemiecki. Część z nich jest trudno czytelna.

W Kościele Ewangelickim Augsburskiego i Helweckiego Wyznania często wykorzystywano formularze rzymskokatolickie po łacinie.

Jeśli posługiwano się oryginalnymi formularzami (mocno rozbudowanymi), to zawierały one niżej wskazane rubryki.

Taufbuch (spotyka się też określenia od słów Geburt, geboren)

– księga metrykalna urodzeń (chrztów); zawierała rubryki: Fortlaufende Zahl – numer; Ort und Hausnummer – miejscowość, nr domu; Jahr, Monat, Tag der Geburt und der Taufe – daty urodzenia i chrztu; Name des Taufenden – udzielający chrztu; Taufname – imię i nazwisko dziecka; Geschlecht – płeć (w tej rubryce, jeśli nie było oddzielnej, wpisywano konfesję: A. C. – konfesja augsburska lub H. C. – konfesja helwecka); Eltern des Täuflings – des Vaters/der Mutter – informacja o rodzicach – imiona i nazwiska, zatrudnienie, gdzie mieszkają; Pathen, Tauf und Familiennamen, Stand, Wohnort – informacje o rodzicach chrzestnych; Hebamme – imię i nazwisko akuszerki; Anmerkung – uwagi.

Trauungsbuch, Traubuch (spotyka się też określenia od słów getraufen, kopulirte)

– księga metrykalna ślubów; na pierwszym miejscu był numer porządkowy, a dalej Name des Trauenden – udzielający ślubu; Jahr, Monat und Tag der Aufgebote/Trauung – daty zapowiedzi i ślubu; Bräutigam (dane o kawalerze) Name, Character und Eltern – imię i nazwisko, zatrudnienie, rodzice; Wohnung und Haus N. – miejsce zamieszkania i numer domu (tu też często zapisywano wiek, jeśli nie było oddzielnej rubryki); Religion –

Evangelisch/katholisch – religia (tu wpisywano konfesję); Braut Geburtsort – dane o pannie i jej rodzicach; Geburts –Jahr, Monat und Tag (data urodzenia); Stand – stan cywilny (tu też wpisywano konfesję); Beistände, Name, Character, Wohnort – dane dotyczące świadków ślubu; Anmerkung – uwagi.

Todtenbuch, Todtbuch (spotyka się też określenia od słowa verstorben) – księga metrykalna zgonów; wpis otwierał numer porządkowy, dalej Name des Einsegnenden – imię i nazwisko zmarłego; Todes Jahr, Monat, Tag und Stunde – data i godzina zgonu; Tauf und Familien-Namen des Gestorbenen und dessen Stand, oder Stand des Ehegatten, oder Vaters und Geburtsort – dane dotyczące zmarłego – współmałżonek, rodzice, pozostawione dzieci, zatrudnienie, miejsce zamieszkania; Religion Evangel A.C./Evangel H.C. – wyznanie augsburskie/helweckie; Geschlecht – płeć; Geburts Jahr, Monat und Tag – data urodzenia; Krankheit und Todesart – przyczyna śmierci; Ort des Todes Hausnummer – miejsce zgonu; Ort wo und Tag, an welchem die Beerdigung geschehen – kiedy i gdzie miał miejsce pogrzeb; Anmerkung – uwagi.

Księgi metrykalne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego z terenu Wołynia

Zasady ich prowadzenia były podobne jak ksiąg ewangelickich w zaborze austriackim. Starsze księgi spisywano w języku niemieckim. W końcu XIX w. wyparł go język rosyjski, a w okresie międzywojennym pojawiły się wpisy po polsku. Wykorzystywano często formularze ewangelickie z Galicji (niemieckie) lub rzymskokatolickie z diecezji łuckiej (rosyjskie). W aktach spisywanych po rosyjsku podawano w nawiasach imiona i nazwiska po niemiecku. Również w tych księgach trzeba się liczyć z trudnościami w odczytaniu zapisów. Do dużej części ksiąg ewangelickich, jak wcześniej wspomniano, zachowały się indeksy alfabetyczne – w oddzielnych tomach, obejmujące kilkadziesiąt lat, lub wszyte w księgi po każdym roku, którego dotyczą.

Księgi metrykalne wyznania mojżeszowego

Religia żydowska w Cesarstwie Austriackim została prawnie uznana w 1789 r. Księgi metrykalne dla tego wyznania mieli prowadzić rabin. Od 1875 r. funkcję tę przejęli urzędnicy państwowi. W okresie międzywojennym przywrócono obowiązek prowadzenia ksiąg przez rabina.

Najstarsze z zachowanych ksiąg miały bardzo uproszczony system zapisu, odnotowujący tylko podstawowe dane (w przypadku urodzeń jedynie datę, imię dziecka i dane rodziców). Z czasem formularz został rozbudowany na podobieństwo katolickiego.

Dodatkowe były rubryki dotyczące obrzezania (chłopcy) lub nadania imienia (dziewczynki). Charakterystyczna dla wpisów w księgach metrykalnych urodzeń wyznania mojżeszowego jest duża ilość dzieci zarejestrowanych jako nieślubne. Większość małżeństw żydowskich zawierana była przed rabinem i niepotwierdzana przed urzędnikiem państwowym. Dlatego dzieci z takich związków rejestrowane były jako nieślubne. Zwykle w rubryce „uwagi” wpisywano wówczas, kto przyznał się do ojcostwa. Jest to o tyle istotne, że osoba posługująca się w dorosłym życiu nazwiskiem ojca mogła być zarejestrowana w księdze pod nazwiskiem matki.

Księgi wyznania mojżeszowego spisywane były po niemiecku, później po polsku.

Formularze ksiąg metrykalnych wyznania mojżeszowego drukowane były przeważnie w języku niemieckim z polskim tłumaczeniem. W księdze urodzeń występują różne rubryki dla wpisania daty obrzezania (chłopcy) i nadania imienia (dziewczynki). Podawane jest też

nazwisko obrzezającego, świadków, sandeka/sandaka (rola podobna do ojca chrzestnego w kościele rzymskokatolickim; pełnił ją często dziadek chłopca ze strony matki) i szamesa, zwanego też szkolnikiem (urzędnika gminnego obecnego przy obrzędach związanych rejestracją urodzeń, ślubów i zgonów).

W księgach zgonów oddzielną rubrykę poświęcano na wpisanie numeru karty oględzin zwłok i nazwisko osoby, która je prowadziła. W akcie zapisywano również dokładną godzinę zgonu (wpisy te miały związek z zasadami religii żydowskiej, które nakazywały pochówek jak najszybciej po zgonie – co stało w sprzeczności z prawem, nakazującym odczekanie 48 godzin).

Jak prowadzić poszukiwania i na co zwrócić uwagę

Sposób prowadzenia poszukiwań jest uwarunkowany tym, jaki stawiamy sobie cel.

Jeśli poszukujemy konkretnych osób, o których mamy informacje (na przykład rok urodzenia), zaczniemy poszukiwania od księgi, w której są zapisy tego roku. Jeśli natomiast chcemy znaleźć jak najwięcej krewnych w przeszłości – musimy prowadzić znacznie szersze poszukiwania.

Jeśli mamy jakieś informacje, trzeba zacząć od ich sprawdzenia.

Powiedzmy, że dysponujemy współczesnym aktem zgonu, w którym jest zapisane miejsce i rok urodzenia interesującej nas osoby. Po odszukaniu tego aktu urodzenia dowiadujemy się jak nazywali się rodzice, a często i dziadkowie nowo narodzonego. Idąc wstecz od tej daty możemy wyszukać akt ślubu rodziców, z którego, oprócz znanych już informacji, dowiemy się dat urodzenia rodziców lub tego, ile mieli lat gdy się pobierali. Na tej podstawie możemy szukać ich aktów urodzenia. Jeśli od daty ślubu do daty narodzin znanej nam osoby minęło kilka lat, możemy przyjąć, że nie było to pierwsze dziecko tej pary. Trzeba więc przeszukiwać księgi urodzeń pod kątem odnalezienia innych dzieci tej pary. W trakcie poszukiwań warto zwracać uwagę na numer domu odnotowany w akcie. W małych miejscowościach nie zmieniało się często adresu, dlatego przeszukując księgi urodzeń, ślubów i zgonów po numerach domów, można szybko znaleźć więcej osób z tej rodziny.

Jeśli mamy mało konkretnych informacji o osobach, a wiemy, że rodzina mieszkała w danej miejscowości, trzeba przeszukać wszystkie dostępne księgi. Trzeba wynotowywać wszystkie osoby o danym nazwisku lub podobnie brzmiącym. Pisownia nazwisk, o czym była mowa, ustaliła się dopiero w XX w., wcześniej stosowano różne zapisy w stosunku do tej samej osoby czy rodziny.

Poprzez informacje o numerach domów można spróbować połączyć znalezione osoby w rodziny, a następnie zidentyfikować znaną nam postać z którąś z rodzin. Przede wszystkim staramy się prześledzić linię męską naszych przodków.

Jeśli osoba wymieniana w akcie nie należała do miejscowej parafii (czy gminy), zazwyczaj podawano, skąd pochodziła. Są to istotne informacje – mogą rozszerzyć nasze poszukiwania i zwiększyć ilość odnalezionych przodków. Warto pamiętać, że tradycją było branie ślubu w parafii panny młodej. Jeśli szukamy aktu ślubu, a znamy tylko miejsce zamieszkania narzeczonego, możemy nie odnaleźć dokumentu.

Osobną sprawą są małżeństwa osób różnej wiary lub innego obrządku.

Te pierwsze spotyka się stosunkowo rzadko, natomiast związki między osobami obrządku rzymskokatolickiego i greckokatolickiego były częste. Poszukując dzieci z takich związków trzeba wiedzieć, że przyjęte było, iż synowie idą za wiarą ojca, a córki za wiarą matki. Toteż dzieci takiej pary mogły być zapisane w księgach różnych obrządków i parafii.

Jeśli naszym celem było odnalezienie jak największej liczby osób z rodziny, to kończąc

poszukiwania w księgach metrykalnych warto sprawdzić, tam gdzie jest to możliwe, czy osoby odnalezione w księgach zgonów znaleźliśmy wcześniej w księgach urodzeń.

Gdzie poszukiwać ksiąg z terenów obecnej Litwy i Białorusi

I. Archiwa w Polsce

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że w 1946 r. została podpisana umowa między Polską a Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką o wzajemne przekazanie sobie ksiąg metrykalnych z terenów, które po wojnie zmieniły przynależność państwową. Umowy takie nie zostały zawarte z republikami Litewską i Białoruską, stąd znikoma ilość ksiąg z tych terenów w polskich archiwach.

Można założyć, że nieliczne księgi metrykalne i akta parafii z terenu obecnej Litwy i Białorusi trafiły do AGAD przypadkowo, wraz z księgami z terenu obecnej Ukrainy. Przechowywany w AGAD szczątek zbioru ksiąg rzymskokatolickiej archidiecezji wileńskiej stanowią księgi parafii Braszewicze w dekanacie Kobryń z XIX w. w zespole akt parafialnych archidiecezji wileńskiej /diecezji pińskiej są dokumenty z parafii Czernawczyce i Drohiczyn.

Do zespołu ksiąg ewangelickich z Wołynia przechowywanych w AGAD zostały dołączone księgi konfirmacji z Wilna oraz księgi metrykalne filiału Kalwaria i filiału Wiłkowyszki należących do gminy Mariampol.

W Archiwum Państwowym w Białymstoku:

Rynek Kościuszki 4, 15-426 Białystok, tel. 85 743 56 03

www.bialystok.ap.gov.pl ; e-mail: sekretariat_ap@bialystok.ap.gov.pl

są dostępne mikrofilmy ksiąg metrykalnych parafii dawnego archidiaconatu białostockiego (oryginały znajdują się w Wilnie).

Ich wykaz (w opracowaniu Jerzego Szumskiego) znajduje się na stronie archiwum:

http://www.bialystok.ap.gov.pl/arch/teksty/mikro/akta_metryk.pdf

(dostęp 31.12.2016).

W Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku:

ul. Warszawska 46, 15-077 Białystok, tel. 85 732 40 51 (Dział metryczny)

www.archibial.pl ; e-mail: aab@archibial.pl (dostęp 31.12.2016)

są przechowywane szczątkowe akta parafii z dawnej archidiecezji wileńskiej (z terenu obecnej Litwy i Białorusi) od 1865 r.

W archiwum są przechowywane odpisy ksiąg metrykalnych z dawnych dekanatów Grodno (1865–1937) i Łunna (1922–1937).

Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie:

ul. Kościelna 10, 17-312 Drohiczyn n. Bugiem, tel. 85 665 78 08 wew. 710

<http://drohiczynska.pl> ; e-mail: archiwum@drohiczynska.pl

przechowuje księgi metrykalne kilkudziesięciu parafii dawnej diecezji pińskiej. Szczegółowa informacja przygotowana przez ks. Eugeniusza Borowskiego znajduje się na stronie

<http://drohiczynska.pl/institucje/archiwum>

(dostęp 23.02.2016).

Ks. Waldemar W. Żurek w 2013 r. rozpoczął wydawanie drukiem „Wykazów osób z akt parafialnych diecezji pińskiej do 1947 roku” (w latach 2013 – 2016 ukazało się 5 tomów zawierających wypisy z 24 parafii w układzie alfabetycznym – tom I: litery B–I, tom II: litera K, tom III: litery K–M, tom IV: litery M–O, tom V: litery P–S).

Warto też dodać, że akta stanu cywilnego odtwarzane na podstawie zeznań świadków w postępowaniach sądowych w latach 1947–1952 są przechowywane w Archiwum USC Łódź Centrum.

II. Archiwa na Litwie i Białorusi

Wszystkie osoby, które poszukują swoich korzeni na ziemiach dawnej Litwy, muszą zwrócić się zarówno do archiwów obecnej Litwy jak i Białorusi.

Zapytania na Litwę należy kierować pod adresem:

Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne /Lietuvos valstybes istorijos archyvas:

Gerosios Vilties g. 10, 03134 Vilnius, LITWA

e-mail: istorijos.archyvas@lvia.lt .

W archiwum tym znajdują się metryki z przeszło 600 parafii rzymskokatolickich z terenu obecnej Litwy i przeszło 200 parafii z terenu obecnej Białorusi. Jest tam również po kilkadziesiąt ksiąg gmin ewangelicko-augsburskich i ewangelicko-reformowanych, unickich i wyznania mojżeszowego oraz przeszło 200 parafii prawosławnych. Do zasobu archiwum historycznego zostały włączone zbiory istniejącego niegdyś oddzielnego archiwum metrykalnego przy ul. Kalinauskago w Wilnie.

Adresy innych archiwów litewskich znajdują się na stronie www.archyvai.lt

(dostęp 23.02.2016).

Obecnie prowadzone są prace nad digitalizacją ksiąg metrykalnych z archiwów litewskich w ramach projektu digitalizacji archiwaliów, książek, kartografików i wizerunków dzieł sztuki z zasobów państwowych. Informacje na ten temat znajdują się na stronie

www.epaveldas.lt/kolekcijos (dostęp 31.12.2016).

Według ogólnej informacji, dostępnej w języku angielskim, digitalizacja dotyczy ksiąg metrykalnych rzymskokatolickich od XV do połowy XX w.

Dział ksiąg rzymskokatolickich zawiera obecnie 4423 pozycji.

Wyszukiwarka przyjmuje nazwy podane wyłącznie w języku litewskim.

Drugim projektem litewskim (pod nazwą BARIS) była digitalizacja zabytków piśmiennictwa (w tym dokumentów z archiwów parafialnych) i sztuki sakralnej z archidiecezji wileńskiej (aktualnie strona www projektu jest nieczynna).

Na stronie archiwów białoruskich: www.archives.gov.by

dostępna jest baza danych zbliżona do polskiego PRADZIADA. Ze strony głównej (w języku angielskim lub rosyjskim) należy przejść do działu Genealogia (dalej w wersji angielskiej Parish registers, a w rosyjskiej trzeba wyszukać w tekście zaznaczoną na niebiesko frazę metryczeskich knj).

Oddzielnie publikowane są dane dotyczące ksiąg rzymskokatolickich oraz prawosławnych i greckokatolickich.

Bezpośredni dostęp do wykazu ksiąg:

– rzymskokatolickich: www.archives.gov.by/index.php?id=640747

(dostęp 31.12.2016)

– prawosławnych i greckokatolickich: www.archives.gov.by/index.php?id=244873

(dostęp 31.12.2016).

Baza skonstruowana jest w oparciu o współczesny podział administracyjny Białorusi (w obrębie guberni układ alfabetyczny).

W tabelach EXCEL są również opublikowane wykazy ksiąg rzymskokatolickich oraz

prawosławnych i greckokatolickich przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Grodnie.

Zapytania o księgi z archiwów białoruskich należy kierować do Departamentu Archiwów i Biurowości Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Białoruś,
ul. Kollektornaja 10, 220004 Mińsk, BIAŁORUŚ
www.archives.gov.by ; e-mail: belcom@archives.gov.by .

Na koniec warto wspomnieć o skanach ksiąg metrykalnych i akt parafialnych (głównie parafii z terenu obecnej Litwy i Białorusi) dostępnych na stronie Polskiego Towarzystwa Genealogicznego: www.genealodzy.pl w dziale Biblioteka Kresowa. Są tam między innymi skany ksiąg udostępnionych na portalu e-paveldas.

Z kolei w dziale Geneteka są publikowane indeksy do ksiąg metrykalnych (52 tysiące wpisów z 60 parafii z terenu Białorusi i 233 tysiące wpisów z przeszło 30 parafii z terenu Litwy).